

دانشکده حفاظت و مرمت

گروه کارشناسی ارشد مرمت و احیا بنای و بافت های تاریخی
گرایش حفاظت و مرمت میراث شهری

نام درس
مطالعه و شناخت بنای و بافت های تاریخی

استاد راهنما
دکتر ذات الله نیکزاد

عنوان پژوهش
 محله جوباره، اصفهان

دانشجویان
سارا غلامیان
نیلوفر سلیمانی

زمستان ۱۳۹۹

مقدمه

ایران به عنوان یکی از قدیمی ترین تمدن های جهان، که از نظر موقعیت جغرافیایی چهارراه تعاملات فرهنگی بسیاری زیادی در طول تاریخ بوده است، همواره در بردارنده‌ی بافت‌های شهری غنی، چه از منظر معماری و طراحی شهری و چه دیگر ابعادی چون فرهنگی، هنری و اجتماعی، در دل خود بوده است.

شهر اصفهان، شهری تاریخی با آثار ارزشمند فراوان که در حدود مرکز ایران قرار گرفته است نیز شاهد حوادث تاریخی بسیار زیادی بوده است که در طول قرن‌ها مجتمعی غنی از فرهنگ‌های متفاوت که به نوعی ایرانی شده‌اند را در خود جای داده است. محله‌های اصفهان گرچه در کل از یک سیستم شهری متحددالشكل پیروی می‌کنند اما در واقع هر کدام شخصیت منحصر به فرد و خاص خود را دارد.

جبواره، از کهن ترین محله‌های شهر اصفهان، یکی از این نمونه‌ها است که از آن به عنوان چهارراه ادیان نیز نام برده می‌شود. محله‌ای با قدیمی ترین بافت تاریخی شهر و بیشترین تجربه زیسته از تجربه‌های متفاوت تاریخی شهر است که در این مطالعه به شناخت بهتر بخشی از بافت این محله پرداخته می‌شود.

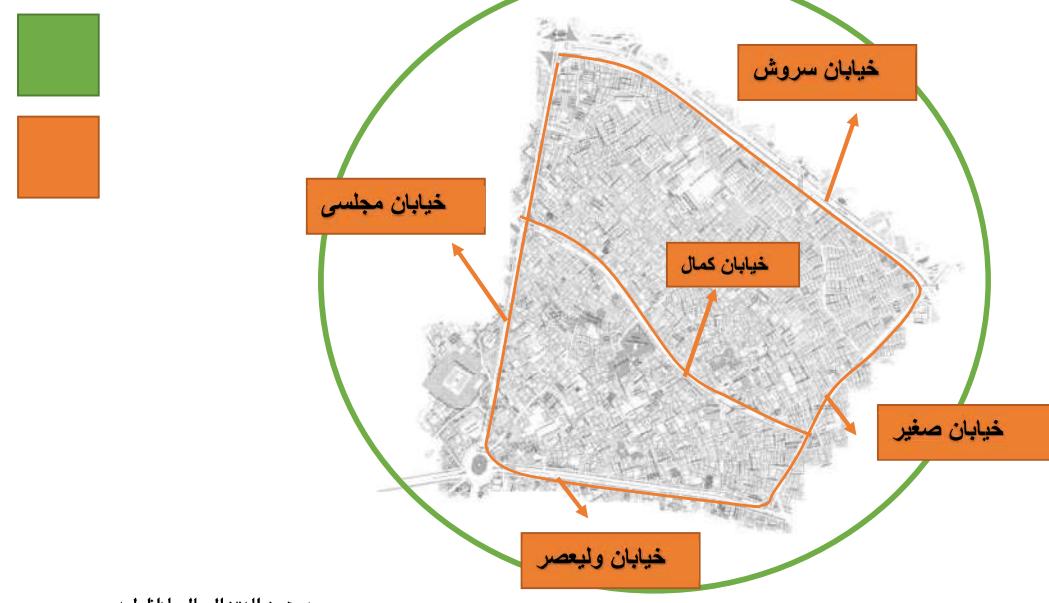
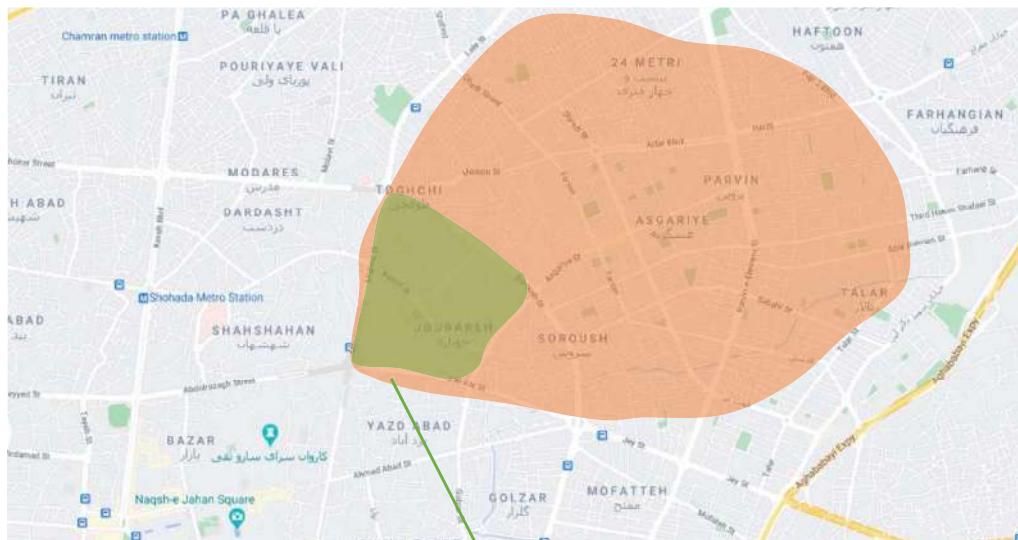
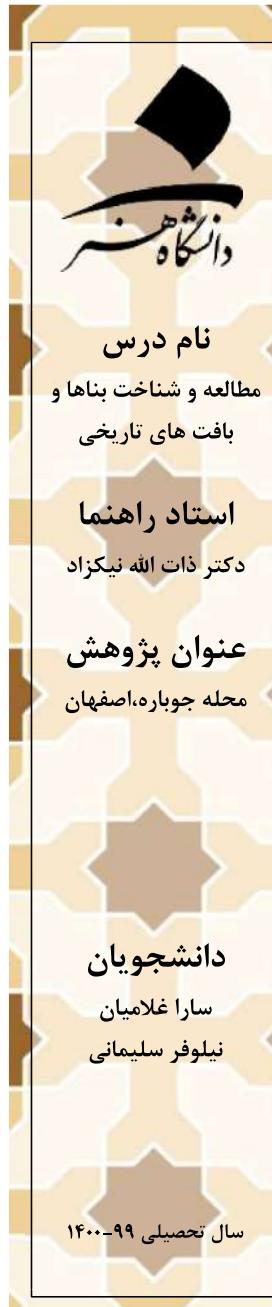
سارا غلامیان

نیلوفر سلیمانی

فهرست

Contents

۴	فصل اول
۴	شناخت بستر
۵	۱- موقعیت و جایگاه شهر
۱۶	۲-۱- بستر طبیعی
۳۱	۲-۲- جایگاه فرهنگی و تاریخی
۳۶	فصل دوم
۳۶	شهر امروز و دیروز
۳۷	۲-۱- شهر امروز
۴۸	۲-۲- شهر تاریخی
۶۰	فصل سوم
۶۰	ساختار شناسی شهر تاریخی
۶۱	۳-۱- ساختار تاریخی شهر
۶۶	۳-۲- ساختار اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شهر
۷۴	۳-۳- حدود و ثغور شهر قدیم
۸۰	۳-۴- ساختار کالبدی شهر تاریخی

موقعیت کالبدی محله در شهر

محله‌ی جوباره در دوره‌ی سلاجقه و در عصر پادشاهی آل ارسلان محله‌ی اصلی شهر را تشکیل میداده است. این محله در حول میدان قدیم کنونی، جایی که کاخ سلطنتی و مسجد جامع در حاشیه‌ی غربی آن قرار داشته، تکوین یافته است. حدود محله جوباره در شکل اولیه خود به صورت دقیق شناسایی نشده است اما با توجه به نقشه‌های قدیمی میتوان حدود آن را به سمت شمال و شمال شرق برآورد کرد.

تحولات و تغییرات شهری که از سال ۱۳۰۰ش به بعد با احداث خیابان‌های جدید و نفوذ زندگی ماشینی به وقوع پیوست، زندگی سنتی شهر را رو در روی زندگی صنعتی قرار گرفتن این جوباره نیز مستثنی از تحت تاثیر قرار گرفتن این تغییرات نبوده است. در حال حاضر این محله محدود به مساحتی حدود ۳۶.۴۸ در منطقه ۳ اصفهان قرار گرفته و از شمال به خیابان سروش، از غرب به خیابان مجلسی، از شرق به خیابان صغیر و از جنوب به خیابان ولی عصر منتهی می شود. همچنین خیابان کمال با عبور از میانه محله، جوباره فعلی را به دو قسمت شمال و جنوبی تقسیم کرده است.

ارتباط و همسایگی محله جوباره با محله های دیگر

در تقسیم بندی های معاصر محلات شهر اصفهان، که با ایجاد خیابان ها محلات را تقسیم و پیوستگی آنها را مخدوش کرده است، نمیتوان به حدود محلات به عنوان حد اصیل آنها اطمینان کرد.

با مطالعه ی نقشه های قدیمی نیز دستیابی به موقعیت سنجی دقیق محلات سخت و تا حدی ناممکن به نظر می رسد از آنجاییکه مرز برخی محلات با هم تداخل پیدا میکنند و تمیز دادن آنها از یکدیگر مشکل است مانند تداخل محلات طوقچی، جوباره و باغوشانه.

در حال حاضر محله ی جوباره از شمال محدود به محله ی طوقچی، از غرب محدود به محله ی شاهزاده و دردشت، از جنوب به محله ی گلبهار، یزدآباد و احمدآباد و از شرق به محله ی پایین دروازه محدود است.

چرایی و چگونگی مکان یابی

محله ی جوباره در دوره ی سلاجقه و در عصر پادشاهی آل ارسلان محله ی اصلی شهر را تشکیل میداده است. این محله در حول میدان قدیم کنونی، جایی که کاخ سلطنتی و مسجد جامع در حاشیه ی غربی آن قرار داشته، تکوین یافته است.

انتخاب محله ی جوباره از این نظر برای ما حائز اهمیت است که این مکان جغرافیایی نه تنها قدیمی ترین محله مسکونی شهر اصفهان را در بر دارد بلکه با وجود مسجد جامع و قدیمی ترین بازار و میدان کهنه به عنوان یک مجموعه ی فرهنگی، اقتصادی و مسکونی مورد توجه شهرسازان و جغرافی دانان قرار گرفته است.

دانشگاه

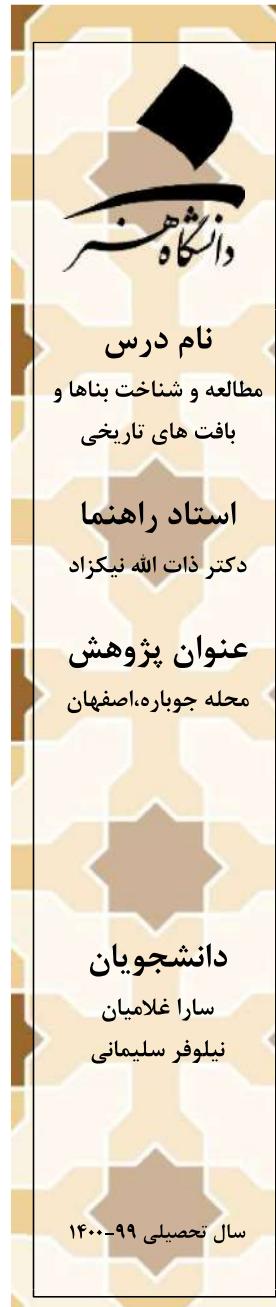
نام درس
مطالعه و شناخت بنها و
بافت های تاریخی

استاد راهنمای
دکتر ذات الله نیکزاد

عنوان پژوهش
محله جوباره، اصفهان

دانشجویان
سارا غلامیان
نیلوفر سلیمانی

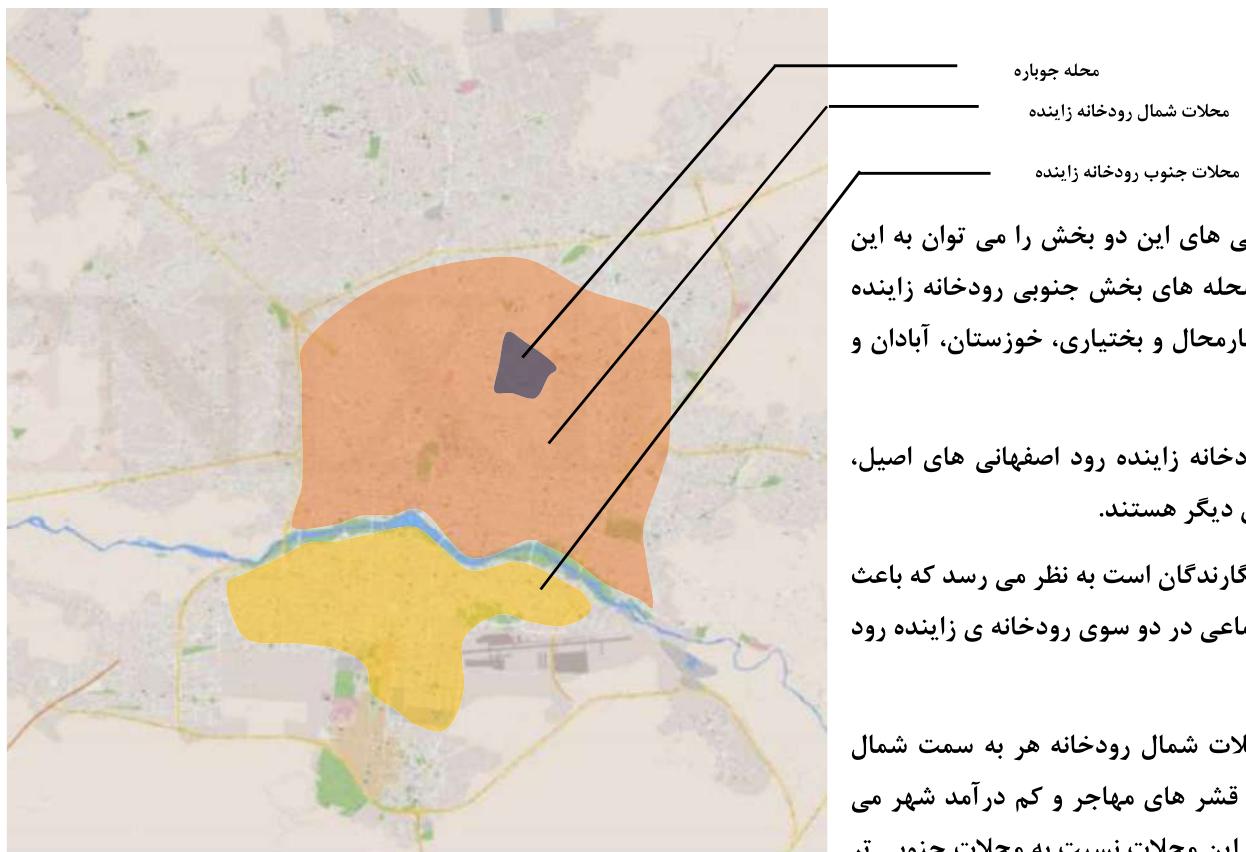
سال تحصیلی ۱۴۰۰-۹۹

تبیین جایگاه محله در ارتباط با شهر

شهرداری اصفهان به طور دائم در حال رسیدگی به منظر شهر و ایجاد خیابان های جدید، اصلاح تاسیسات شهری، احداث پارک ها، کفسازی مسیر ها و... است و شهر اصفهان از دیدگاه نگارندگان جزو محدود شهر های ایران است که اختلاف طبقاتی چندان در سیمای کلی شهری محلات آن مشاهده نمی شود اما تمرکز قشر کم درآمد و مهاجران در برخی محله ها، ناهمخوانی بافت اجتماعی و فرهنگی و تداخل آن را به وضوح نشان می دهد. همچنین مهاجرت افراد اصیل ساکن بافت ها از محله زمینه‌ی از هم گسیختگی محله را فراهم کرده است.

به طور عمده شهر اصفهان که توسط رودخانه‌ی زاینده رود به دو بخش شمال و جنوبی تقسیم شده است شاهد تفاوت ها فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی متفاوتی در این دو بخش بوده است.

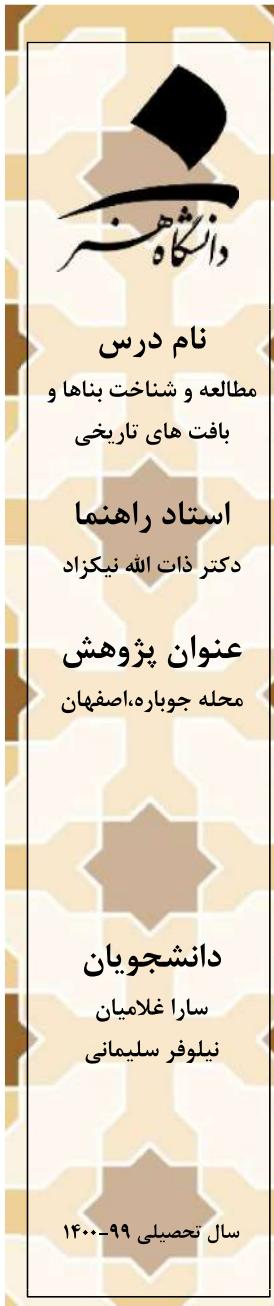

به نظر می رسد که به طور کلی ویژگی های این دو بخش را می توان به این صورت شرح داد که بیشتر ساکنین محله های بخش جنوبی رودخانه زاینده رود ارمنیان، زرتشتیان، مهاجران چهارمحال و بختیاری، خوزستان، آبادان و ... هستند.

بیشتر ساکنین محله های شمالی رودخانه زاینده رود اصفهانی های اصیل، یهودی ها و بیشتر مهاجران کشورهای دیگر هستند.

این نگرش که حاصل تجربه شخصی نگارندگان است به نظر می رسد که باعث نوعی تفاوت های عمیق فرهنگی اجتماعی در دو سوی رودخانه‌ی زاینده رود شده است که در این بحث نمی‌گنجد.

در حال حاضر به نظر می‌رسد که محلات شمال رودخانه هر به سمت شمال پیشروی می کنند بیشتر در برگیرنده قشر های مهاجر و کم درآمد شهر می شوند و بهای اجاره و خرید مسکن در این محلات نسبت به محلات جنوبی تر بسیار پایین تر است که محله جوباره را نیز در بر می‌گیرد.

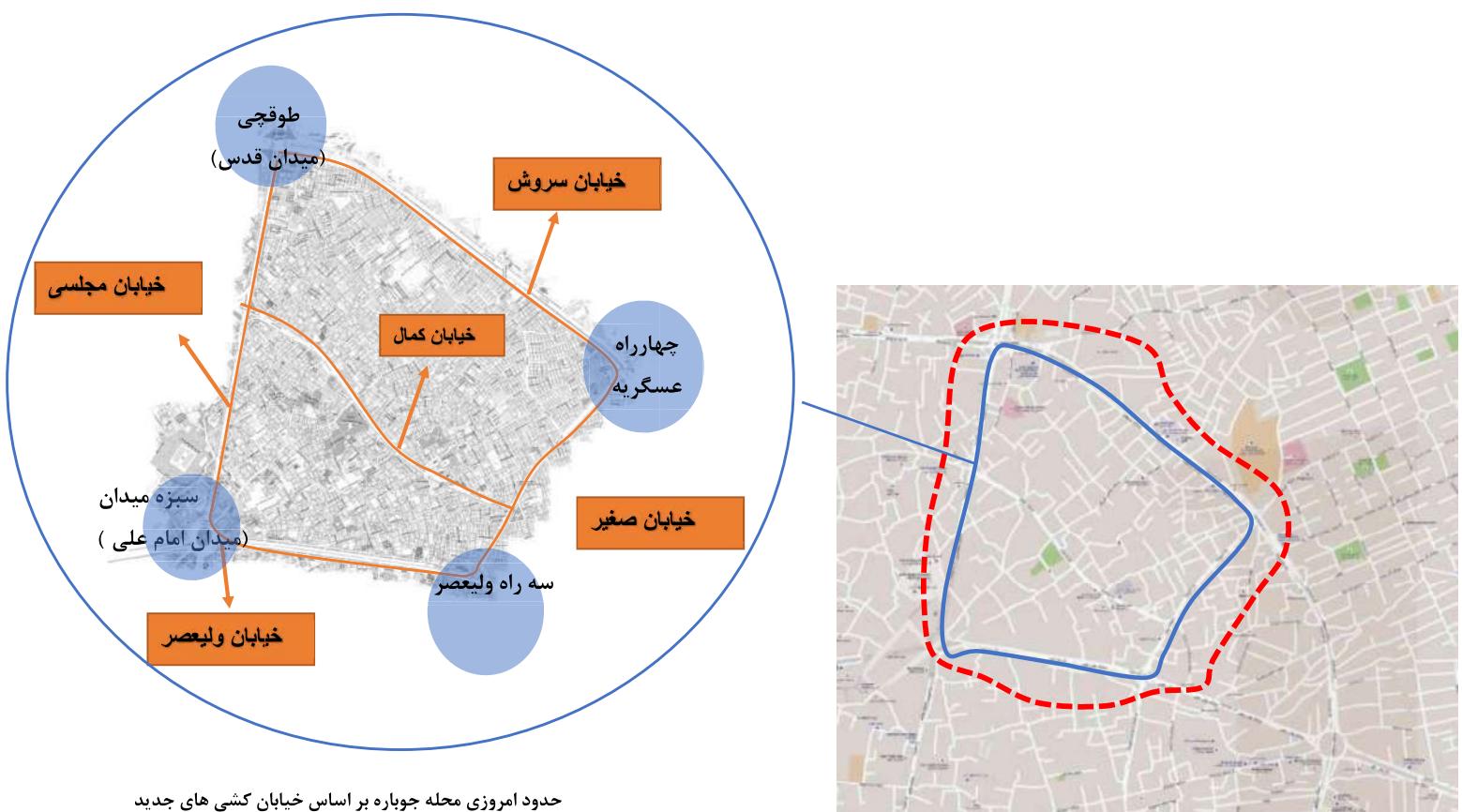
دانشجویان
سارا غلامیان
نیلوفر سلیمانی

سال تحصیلی ۱۴۰۰-۹۹

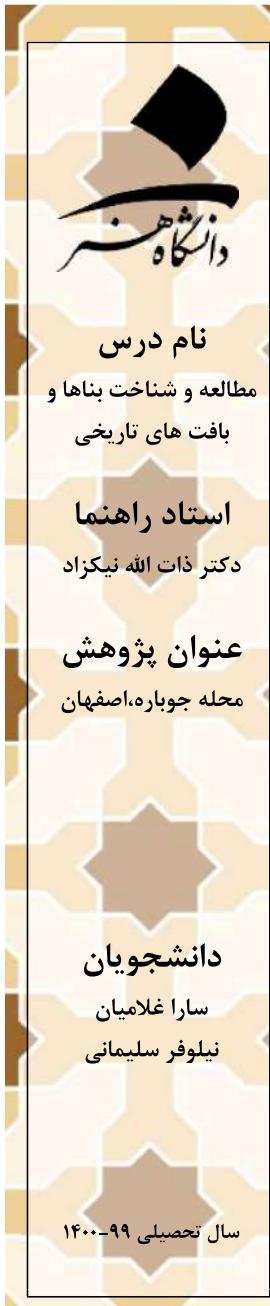
مرزبندی ها و حرائیم

-حدود و ثغور محله و اساس آن

گرچه محله‌ی جوباره فعلی به خیابان‌هایی که از کنار آن گذر کرده‌اند محدود شده است اما محله‌ی اصلی احتمالاً حدود بیشتری داشته است همانطور که ذکر شد جوباره در واقع بخشی از یهودیه بوده است در منابع قدیمی تنها اشاره شده که جوباره از سمت جنوب غرب به مسجد جمعه میرسیده است: محله‌ی جوباره در دوره‌ی سلاجقه و در عصر پادشاهی آل ارسلان محله‌ی اصلی شهر را تشکیل میداده است. این محله در حول میدان قدیم کنونی، جایی که کاخ سلطنتی و مسجد جامع در حاشیه‌ی غربی آن قرار داشته، تکوین یافته است. (مراہ البدان ص ۹۰)

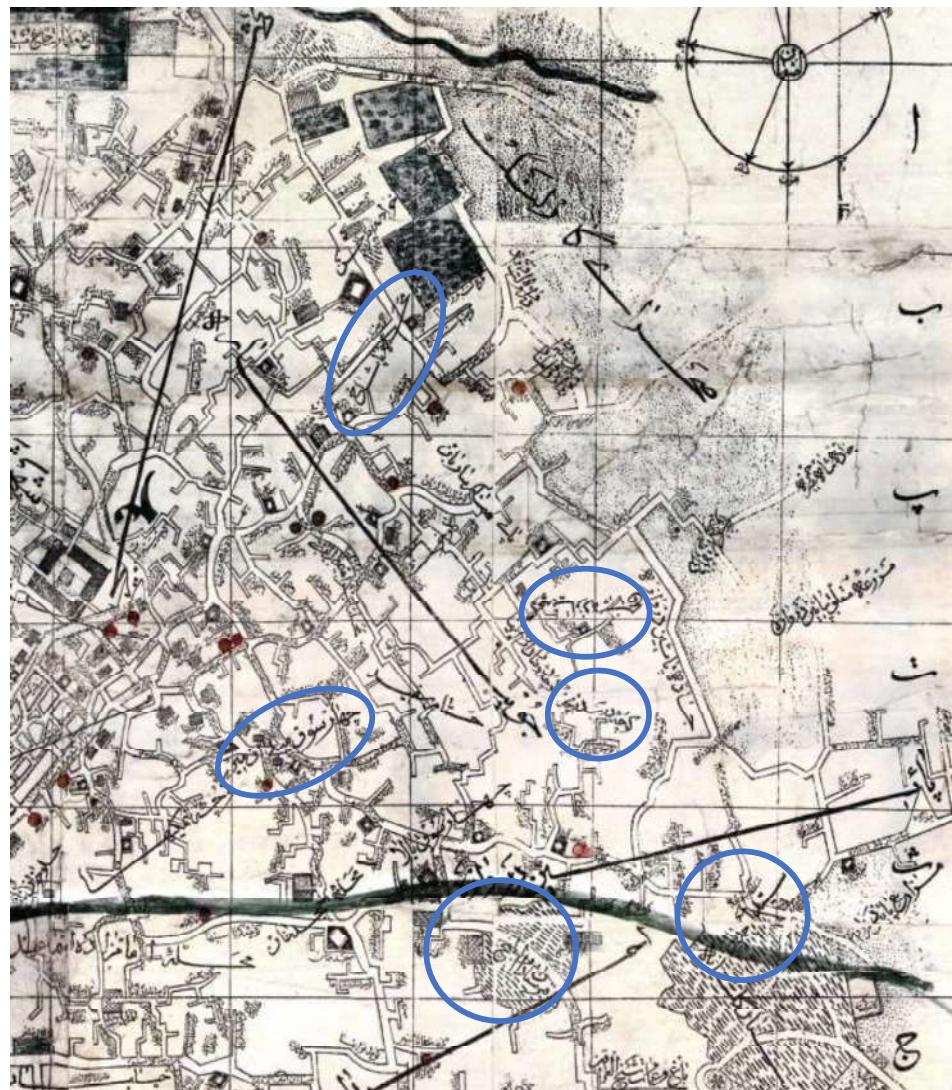
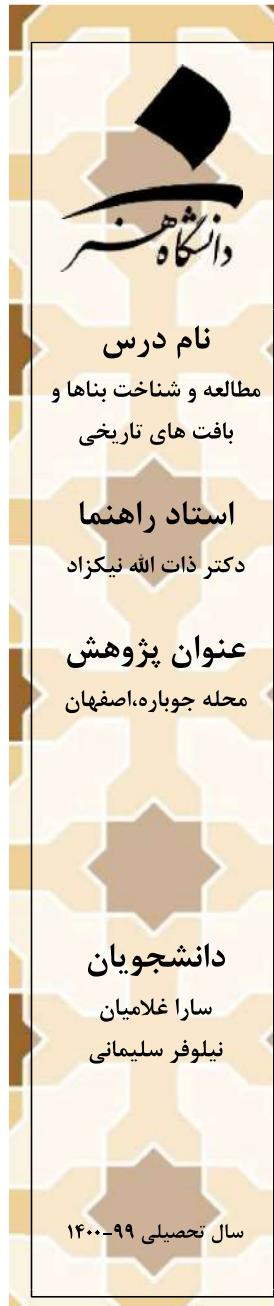

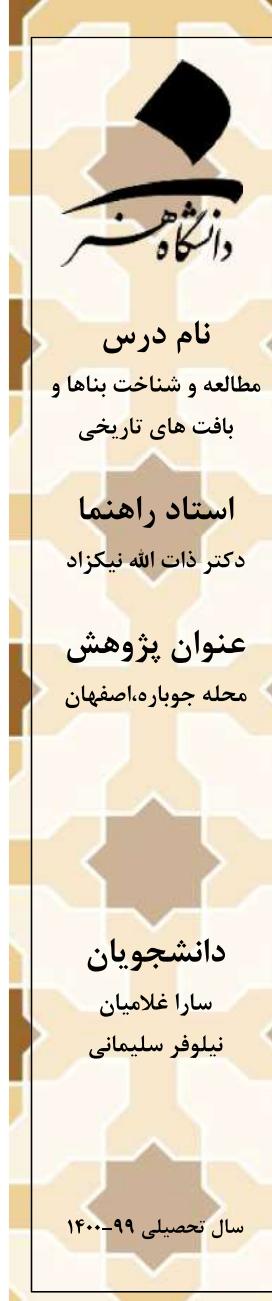
حدود احتمالی محله جوباره بر اساس اهمیت یهودیه تا چند سده اول خلافت های اسلامی در اصفهان

- تقسیمات محله (زیر محله ها و ..)

محله‌ی جوباره‌ی فعلی خود از ۹ محله‌ی کوچک‌تر به نام‌های: میدان میر، لت فر یا لتور، دارالبطیخ، سید احمدیان، درب دریچه یا درب درچه، **گود مقصود**، سلطان سنجر، پاشاخ و بازده پیج تشکیل شده است.

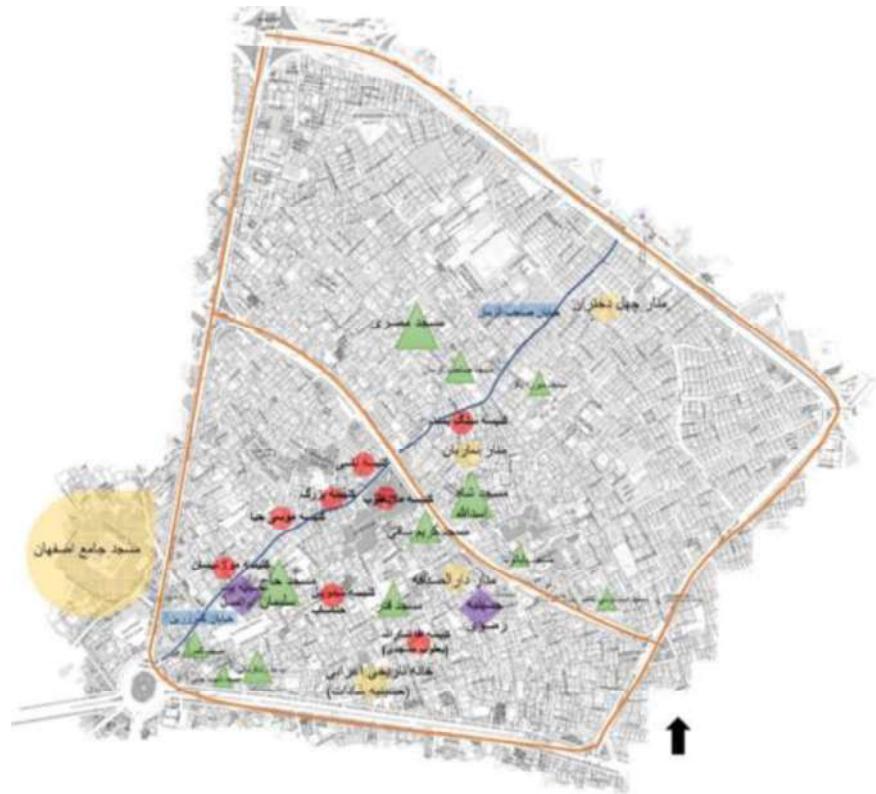

قدیمی ترین هسته محله جوباره که از زمان قدیم یهودی نشین بوده اکنون جمعیت بومی خود را به شدت از دست داده و کنیسه‌های نیمه متروک آنها باقی مانده است، از ۲۱ کنیسه‌ای که یهودیان اصفهان در این شهر دارند، ۱۶ باب آن در محله جوباره قرار دارد که اغلب آنها متروک و در حال خرابی است. نمای بیرونی کنیسه‌ها از سایر بنایها قابل تشخیص و گنبد مرکزی آنها دارای پنجره‌های نورده‌ی استوانه‌ای شکل است که از سایر مساقن متمایز می‌گردند. بعضی از دانشمندان اعتقاد دارند که در بخش یهودی نشین جوباره تقریباً همه اماکن مقدسه اسلامی، سابقه‌ای اینه متعلق به یهودیان بوده است.

زندگی بسیار کهن یهودیان در این محله، اثرات خود را بر بافت محله تحمیل کرده است با این که اغلب معماران اعتقاد دارند این محله ارزش معماری چندانی را عرضه نمی‌کند و بر عکس نمایش دهنده فقر و فلاکت ساکنین آن است، لکن مطالعه بر روی مساقن آن بیانگر ویژگی‌های یک جامعه در زمینه جهان بینی فلسفی، وضع اجتماعی، اقتصادی، چگونگی دانش فنی و نیز قدرت ذوق هنری آن می‌باشد. حتی با بررسی معماری مساقن این محله به بسیاری از مشخصات فرهنگ قدیمی ساکنین آن می‌توان دست یافت.

محله جوباره که در کنار یکی از مهم ترین کالبد‌های تاریخی شهر اصفهان یعنی مسجد جامع اصفهان قرار گرفته در برگیرنده عناصر تاریخی مهمی از جمله مساجد، کنیسه‌ها، مقبره‌ها، میل‌ها و... است.

بنای‌های تاریخی ثبت شده

مسجد

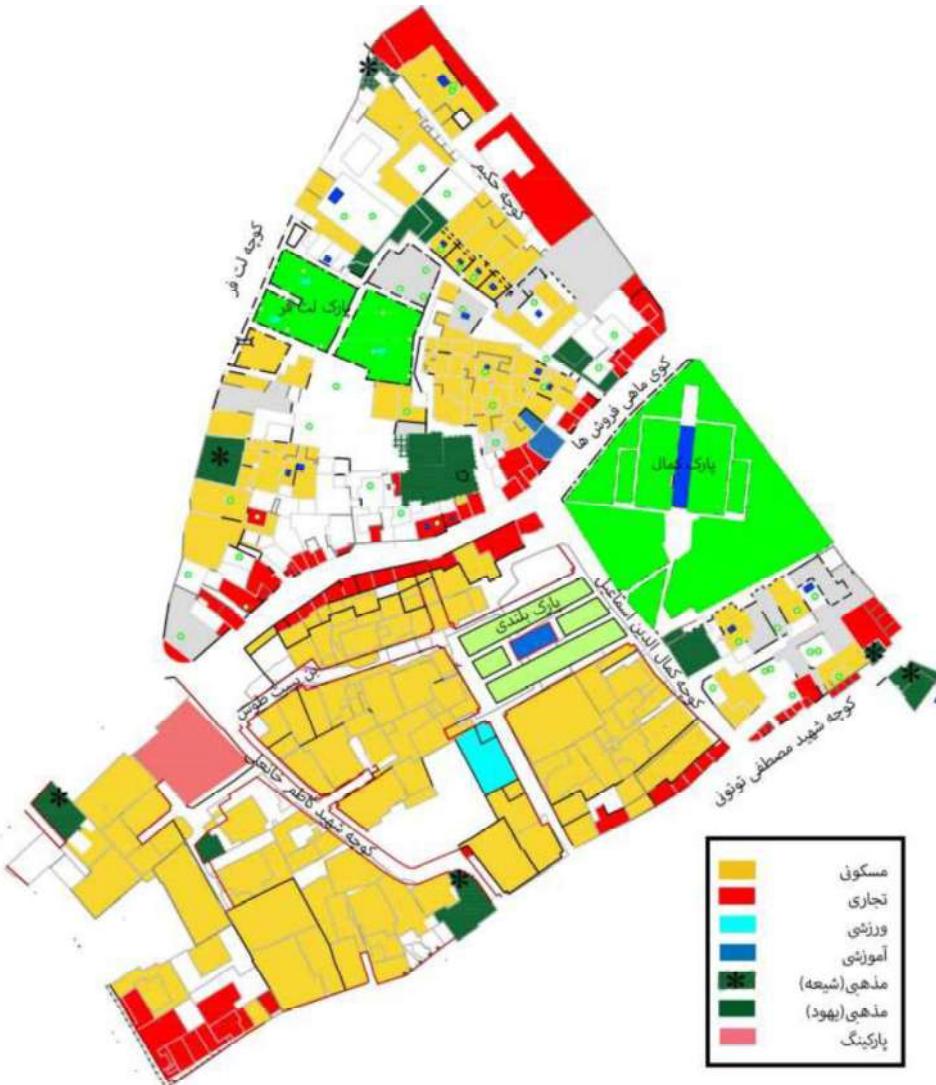
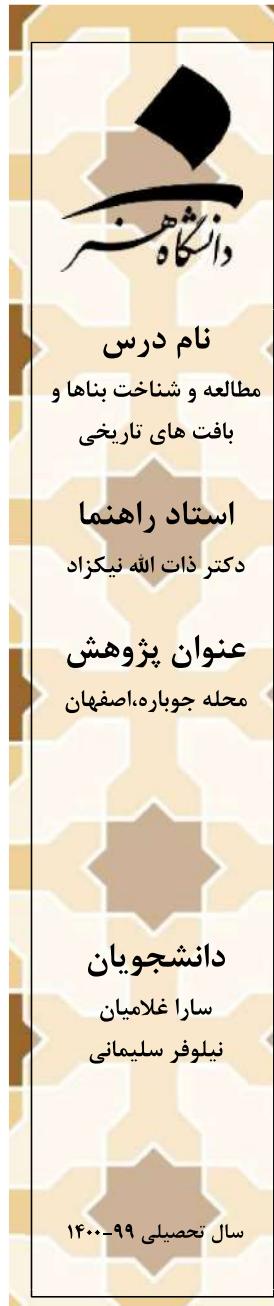

کنیسه‌ها

حسینیه‌ها

محدوده انتخابی محله جهت مطالعه پلاک به پلاک

نقشه کاربری های محله منبع اصلی: نقشه اتوکد اصفهان افزوده ها: پژوهش میدانی نگارندگان⁴⁹

نام درس
مطالعه و شناخت بنایها و
بافت‌های تاریخی

استاد راهنما
دکتر ذات الله نیکزاد

عنوان پژوهش
 محله جوباره، اصفهان

دانشجویان
سارا غلامیان
نیلوفر سلیمانی

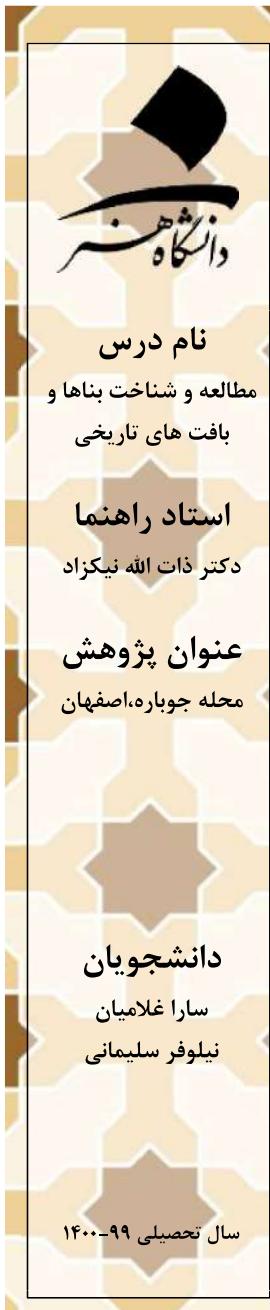
سال تحصیلی ۱۴۰۰-۹۹

 <p>مقابر شعراء</p>	 <p>مسجد جامع</p>
 <p>میل ها</p>	 <p>کنیسه ها</p>

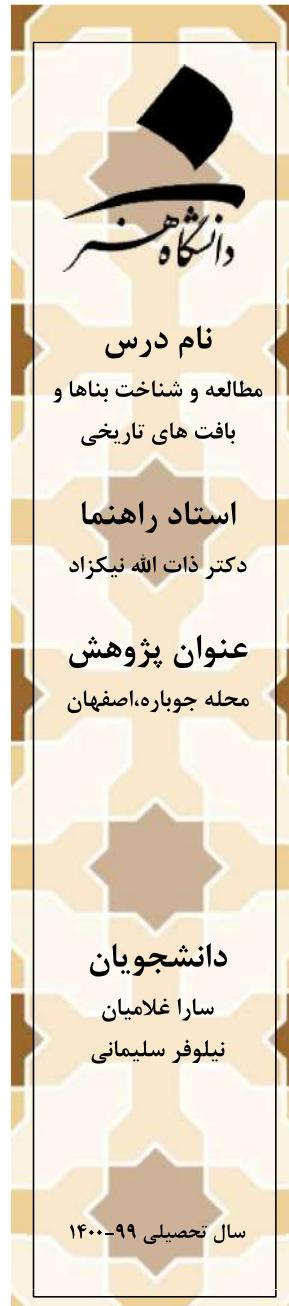
-بررسی قدمت عناصر و فضاهای

	دانشگاه ایsfahan
نام درس	
مطالعه و شناخت بنایا و بافت های تاریخی	
استاد راهنمای	
دکتر ذات الله نیکزاد	
عنوان پژوهش	
محله جوباره، اصفهان	
دانشجویان	
سارا غلامیان	
نیلوفر سلیمانی	
سال تحصیلی ۱۴۰۰-۹۹	

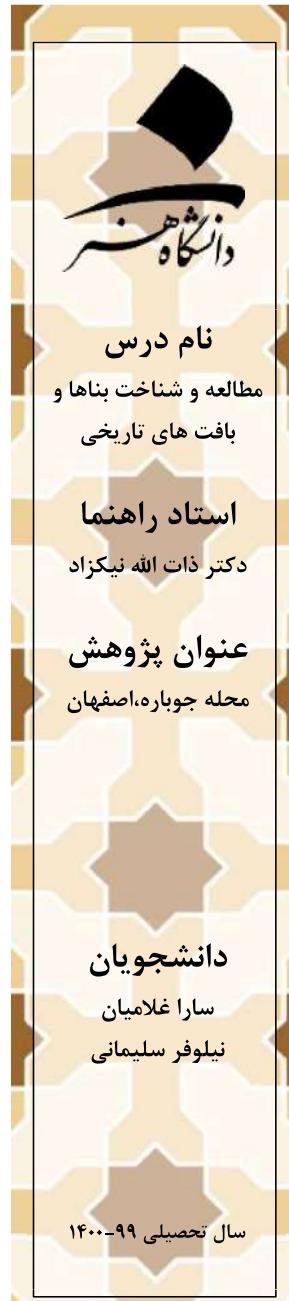
	تاریخ ثبت	قدمت	مختصات موقعیت	کنیسه ها
	تاریخ ۲۰ اردیبهشت ۱۳۸۶ با شماره ثبت ملی ۱۹۰۷۶	قاجار	E ۵۱°۴۱'۳۵.۷۹" N ۳۲°۴۰'۱۲.۴۶"	کنیسه ملی یعقوب
	تاریخ ۲۰ اردیبهشت ۱۳۸۶ با شماره ثبت ۱۹۰۷۰	پهلوی	N 32°39'55.419" E 51°40'53.088" N 32°39'57.412" E 51°40'49.075"	کنیسه گلبهار
	۲۰ اردیبهشت ۱۳۸۶ با شماره ثبت ۱۹۰۶۵	قاجار	N 32°40'13.214" E 51°41'20.986"	کنیسه یوسف شموئیل
	190692/۰۲/۱۳۸۶	قاجار	N 32°40'13.633" E 51°41'19.322"	حدود شموئیل گلی
			N 32°40'9.31" E 51°41'24.4"	کنیسه حناسا
		قاجار	N 32°40'7.986" E 51°41'28.459"	کنیسه اقا شکر الله یعقوب مسجدی
	۲۰ اردیبهشت ۱۳۸۶ با شماره ثبت ۱۹۰۷۴	صفوی-قاجار	N 32°40'9.289" E 51°41'30.42"	کنیسه خورشید
	۲۰ اردیبهشت ۱۳۸۶ با شماره ثبت ملی ۱۹۰۳۹	قاجار	N 32°40'15.586" E 51°41'22.461"	کنیسه بزرگ

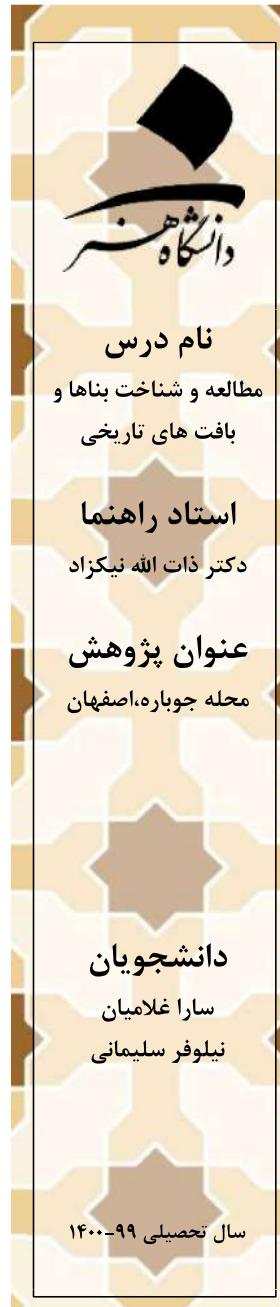
تصاویر گنیسه های محله جوباره عکس 22
از: نیلوفر سلیمانی

	تاریخ ثبت	قدمت	مقبره ها
		معاصر	مقبره کمال اسماعیل
		١٣٤٠/٧٤١ق توسط سلیمان بن ابی الحسن بن طالوت دامغانی، از پیروان بابا قاسم برای او ساخته شده است	مقبره بابا قاسم
		١٠٩٢ هجری قمری	مقبره علامه مجلسی
		٣٨٦ هجری درگشتد در	بقعه صاحب ابن عباد
	شماره ثبت ۹۹	سلجوکی	مقبره خواجه نظام الملک
		N 32°40'20.385" E 51°41'21.51"	مقبره سارو تقی

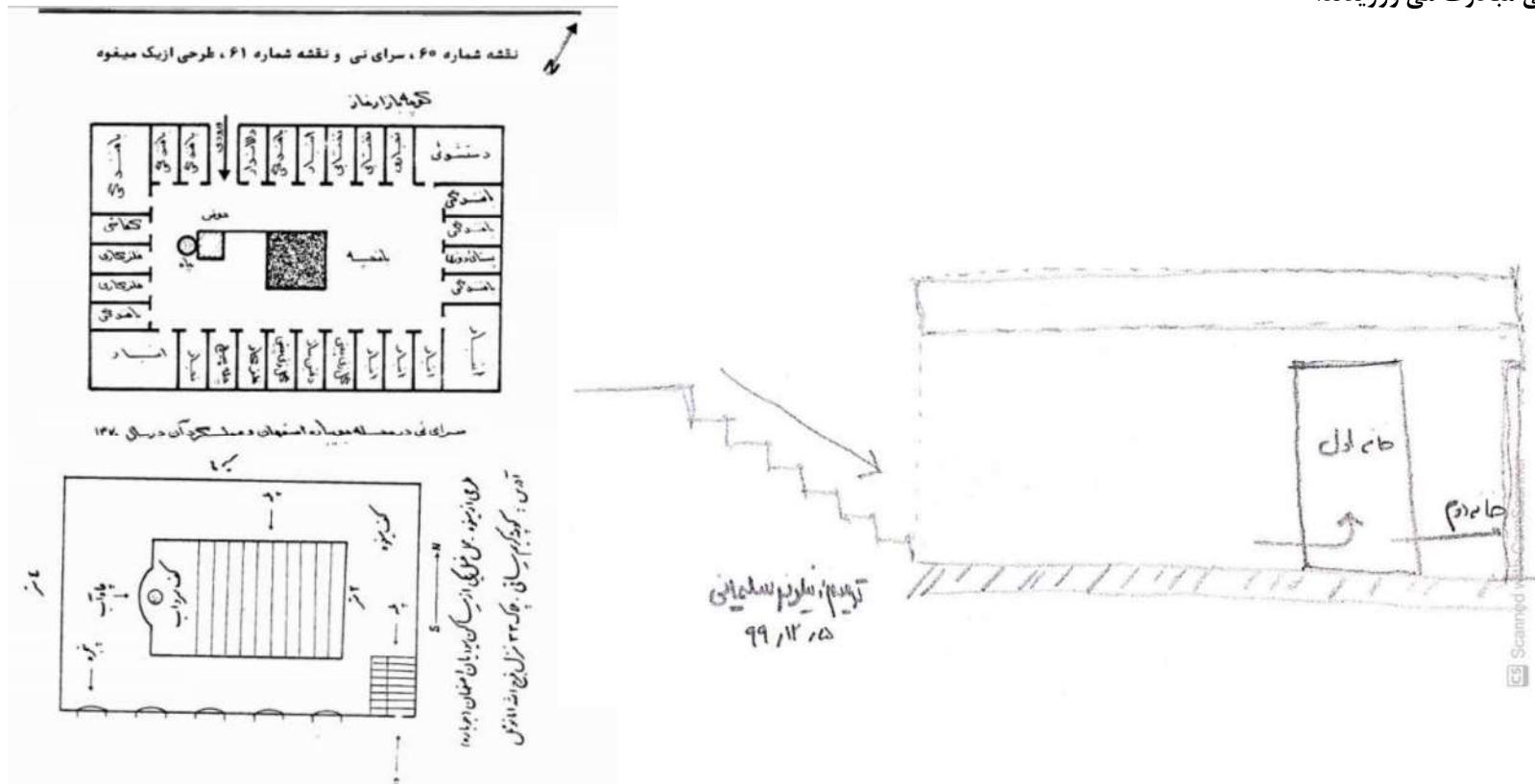
خانه های تاریخی	موقعیت	قدمت	
خانه نیمه مخروبه در خیابان کمال	N 32°40'19.381" E 51°41'23.343"	قاجار	
خانه بقایی	N 32°40'16.858" E 51°41'30.11"	قاجار	
خانه مخربه ۱	N 32°40'16.374" E 51°41'22.899"	قاجار	
کاروانسرای نی	N 32°40'5.39" E 51°41'16.808"	قاجار	

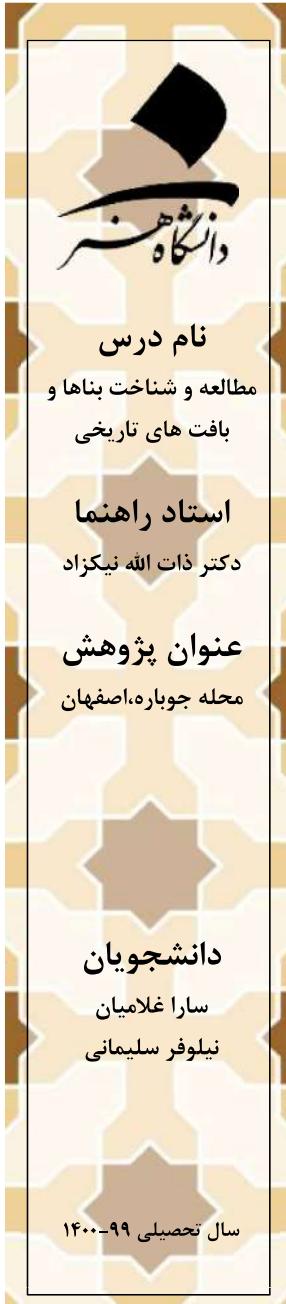

تصویر	شماره ثبت	قدمت	منابع
	اسفند ۱۳۱۵ با شماره ثبت ۲۷۲	سدۀ ۸ م.ق	منار دارالضیافه
	آذر ۱۳۱۴ ۲۳۲	سدۀ ششم هجری سالهای ۵۲۵ و ۵۵۰ هجری قمری	منار ساربان
	تاریخ ۱۵ آذر با شماره ثبت ۲۳۱	سدۀ ۶ م.ق	منار چهل دختران

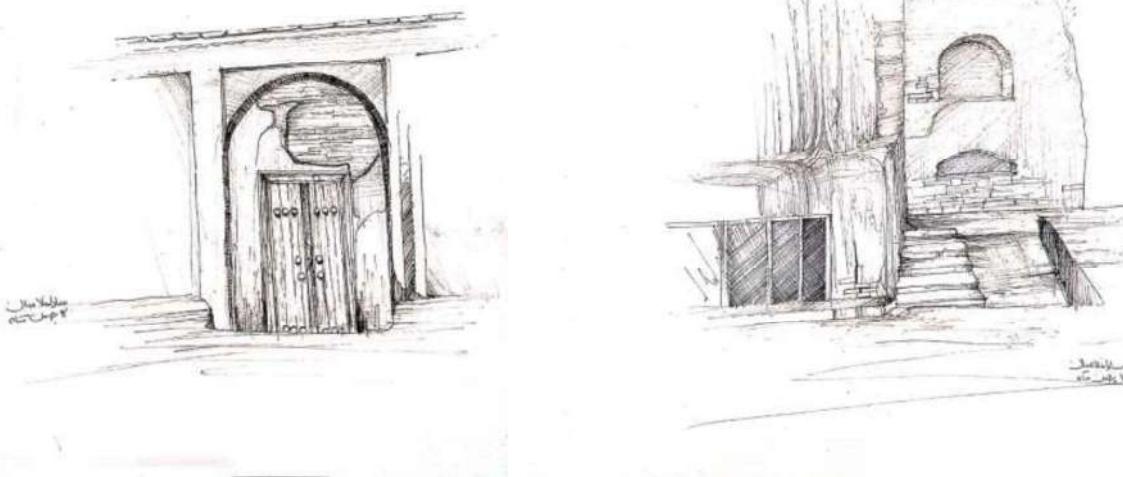
ویژگی مهم در مساکن یهودیان

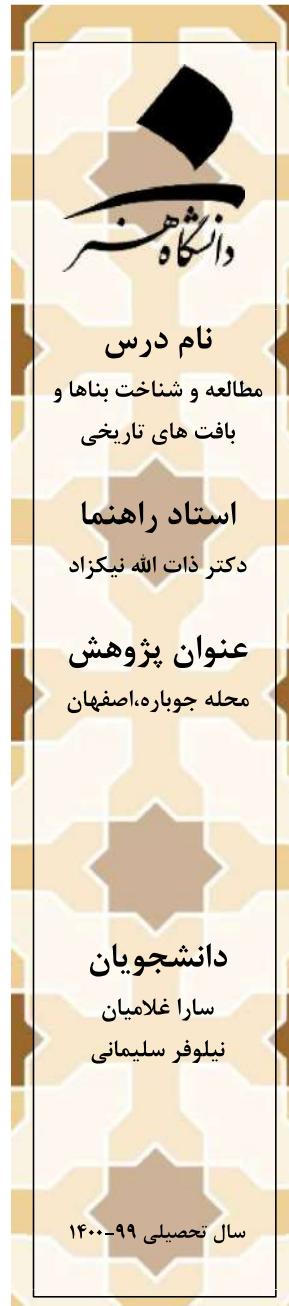
میغوه (غسل خانه): داخل مساکن یهودیان بجز دارا بودن مخفی گاههایی که اغلب به منظور پنهان کردن اشیای قیمتی در دوران ناامنی به کار می‌رفته، دارای غسل خانه یا سرداب خاصی نیز بوده است که یهودیان آن را میغوه گویند. میغوه (بر وزن میوه) محل غسل و برگزاری مراسم مذهبی یهودیان اصفهان بوده که عبارت است از یک زیرزمین نسبتاً وسیع که در کف آن با ایجاد پله هایی به چاه آبی ختم میگردد. کف زیرزمین حدود ۲ متر از کف حیاط پایین تر و پله ها از کف زیرزمین تا دهانه چاه دارای عمق ۲ تا ۳ متر می‌باشد، به طوری که آبهای زیرزمینی که در اصفهان با پر آبی مادی ها و فضول مختلف سال در نوسان است، با بالا آمدن سطح ایستابی، آب پله ها را فرا می‌گیرد. عمق میغوهها با عمق آبهای زیرزمینی ارتباط مستقیم داشته، به طوری که در بعضی از نقاط محله جوبارت به عمق بیشتر و زمانی به عمق کمتری نیاز داشت. یهودیان آب چاه را به جای آب روان و یا آب باران، برای غسل کردن، صحیح و تمیزتر میدانند، لذا به احداث چنین مکانی مبادرت می‌ورزیدند.

میغوه به شکل دلخواه و اغلب پایین اتاق پذیرایی که به شکل مستطیل است احداث می گردید و در موارد استثنایی به اشکال هندسی دیگر ساخته می شده است. دور تا دور این سرداپها دارای سکوهای متعددی است که جهت رخت کنی خانوارها استفاده می شد. طول و عرض میغوهها ارتباط مستقیمی با بزرگی اتاق های بالای آن دارد، به طوری که از پلان میغوه که مشاهده می گردد، طول ۶ متر و عرض ۴ متر است ولی بطور متوسط حدود ۵۷۷ متر میباشد. سقف کلیه میغوهها بدون استثنای طاق ضربی است و از آجر ساخته شده است تا در مقابل رطوبت مقاوم باشد میغوه نه تنها به عنوان محل غسل و مکان برگزاری مراسم مذهبی مورد استفاده قرار می گرفت بلکه به عنوان زیر زمین اصلی خانه مورد بهره برداری بوده است چنانچه از آن در فصول گرم سال جهت استراحت و نگهداری مواد غذایی به ویژه میوه ها استفاده میشد. یهودیان اصفهان در طول تاریخ از این سرداپها به عنوان محل تهیه شراب استفاده می کردند و ورود افراد غیر یهودی را به این محل جایز نمیدانستند. در خاتمه این نکته قابل ذکر است که فقط مساکن یهودیان توانگر، دارای میغوه بوده و خانه فقرا فاقد آن بوده است، اما استفاده از آنها برای همسایگان و خویشان مقدور بود. مطالعه بر روی ۸ میغوه در بخش یهودی نشین محله جوباره در سال ۱۳۴۸ بیانگر این واقعیت است که، آبهای زیرزمینی با خشک شدن مادی های شهر که با توسعه شهری در ارتباط بوده و به میزان قابل توجهی افت کرده و در آن سال تنها ۲ میغوه دارای آب بوده است و اکنون هیچ یک از میغوهها دارای آب نیستند و ظاهرا یهودیان اصفهان به ترک چنین آداب و رسوم مذهبی خویش مبادرت نموده اند. با این مقدمه کوتاه بیان این نکته ضرورت دارد که بافت های قدیمی و کهن جوباره و مساکن آن به ویژه مساکن یهودیان اصفهان برای توریست غربی دارای جذابیت خاصی است و جا دارد که تعدادی از این مساکن به منظور بازدید توریست ها بازسازی و مهیا گردد.

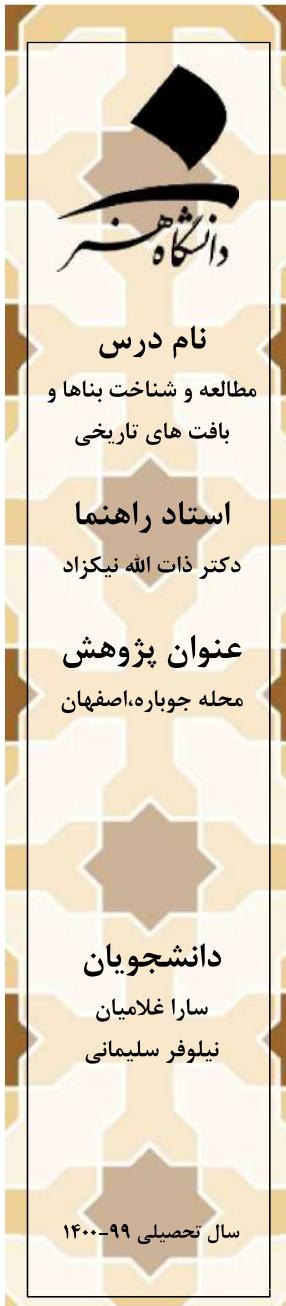

تصاویر از بافت محله جوباره عکس از: نیلوفر سلیمانی 23

تصاویر از بافت محله جوباره عکس از: نیلوفر سلیمانی 24

تصاویر از بافت محله جوباره عکس از : نیلوفر سلیمانی 28

تصاویر از بافت محله جوباره عکس از : نیلوفر سلیمانی 27

تصاویر از بافت محله جوباره عکس از : نیلوفر سلیمانی 26

تصاویر از بافت محله جوباره عکس از : نیلوفر سلیمانی 25

پایان

گره بازوبندی در زمینه سرمه
دان مربع و ستاره هشت پر

منابع

Ahmadi, M. (2016). Chahar Bagh Avenue, Isfahan, Genesis and Demise.

Schmidt, E. (1940). *flights over ancient cities of iran*. university of Chicago.

- احمدبن عبدالله ابونعمیم. (1377) ذکر اخبار اصفهان. (ق. رودگر & Ed., ن. کسائی Trans.) تهران: صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران (سروش)
- ارثیا، ع. & مهربانی گلزار، م. (1397) مرداد ۱۵. (الگوی توسعه شهری مبتنی بر عناصر طبیعی و ارزش آفرین نمونه مورد مطالعه: مادی های اصفهان و ارزش افزوده آن بر بافت همچوار باع نظر. ارشدی پور، ا.، بابا صفری، ع.، خلیلیان، م.، گلستان نژاد، ا.، موسوی، ر. & نصری، ا. (94) اطلس کلان شهر اصفهان اصفهان: هم صدا.
- پورزرگر، م. (1394) اسفند. (باززنده سازی و احیاء بافت فرسوده با رویکرد حفظ هویت مسکن، نمونه موردی محله جویباره اصفهان باع نظر. پورمند، ح. (1398) زمستان. (اندیشه یهودیان در ایجاد کنیسه نمونه موردی: محله جویباره در اصفهان. هنر و تمدن شرق. جابری انصاری، م. (1378) تاریخ اصفهان مشعل.
- حوقل، م. (1366) ایران در صوره الارض. تهران: امیر کبیر.
- شفقی، س. (83) جغرافیای تاریخی اصفهان. دانشگاه اصفهان.
- شهرسازی، ا. پ. (تابستان ۹۶) (مجله منظر شماره ۲۹).
- مافروخی اصفهانی، م. (1385) محاسن اصفهان) ع. اقبال آشتیانی & Ed., ح. آوی (Trans.) اصفهان: سازمان فرهنگی نفیحی شهرداری اصفهان.
- مقدم مراغه‌ای، م. (67) مرآه البلدان. دانشگاه تهران.
- نژاد، ج. ا. (تابستان ۹۶) (روایت نقشه ها از خیابان چهارباغ منظر. هنرف، ل. (1350) گنجینه آثار تاریخی اصفهان. ثقفی.